

Odnosi med spoloma v organizaciji

Laura Škvorc

Uvod

V sklopu področja »ljudje v delovnem okolju in vodenje« sem si za preučevanje izbrala ožjo tematiko »odnosi med spoloma v organizaciji«. Preučila sem odnose, s katerimi se srečujejo ženske in moški v vojaški organizaciji. Naredila sem tri intervjuje, ki sem jih opravila z dvema ženskima pripadnicama in enim moškim pripadnikom vojaške organizacije.

223

Razlike med spoloma so že od nekdanj tabu tema, o kateri se ne govori. V neki skupnosti oz. organizaciji velikokrat prihaja do poniževanja oziroma na drugi strani povečevanja ženskega ali moškega spola ter s tem posledično večanja razlik med spoloma. Stereotipno so ženskam in moškim že ob rojstvu določene družbene vloge, način obnašanja, videz in druge značilnosti. Ženske so označene bolj kot mame, gospodinje, moški pa bolj za opravljanje fizičnih, strojnih ter računalniških del.

V jedru sem se osredinila na zgodovino vključevanja žensk v vojaške organizacije in razvoj možnosti za enakopravnost znotraj vojaške organizacije in tudi na splošno v svetu. Pisala sem tudi o vlogah, ki so pripisane vsakemu spolu in glede katerih si ljudje ustvarjajo mnenja, kaj oseba nekega spola zmore in česa ne. Ukvarjala sem se z odnosi, s sodelovanjem in problematiko na področju spola, ki sem jih povzela na primeru vojaške organizacije.

Zgodovinski okvir

Po osamosvojitvi Republike Slovenije leta 1991 so se začele spremembe, ki so pripeljale tudi do vključevanja žensk v vojaško organizacijo. To je imelo velik vpliv na splošni družbeni položaj žensk v Sloveniji. Ustava Republike Slovenije v 49. členu navaja možnost proste izbire dela in dostop do vseh delovnih mest, kar vključuje tudi priključitev žensk k vojski. Leto 1995 je zaznamovala vse večja zastopanost

žensk na področju vojske, vendar pa je vključevanje žensk v vojaške organizacije še tudi danes zelo dolgotrajen proces. Po letu 2004 je bilo v Sloveniji ukinjeno obvezno služenje vojaškega roka, leta 2010 pa služenje v rezervi. Skladno s tem pa je upadlo tudi število pripadnikov vojske. Vključevanje žensk je tako pripomoglo k nekoliko večjemu naboru pripadnikov, ki bi bili pripravljene služiti vojaški organizaciji (Jelušič in Pešec, 2002). Ženske so se v vojsko integrirale zelo počasi in še vedno predstavljajo manjšino v vojaških organizacijah (Boldry, Wood in Kashy, 2001).

Sprva so se pridružile vojski zaradi potreb po pomožnih silah. Služile so predvsem na področjih zdravstvene nege in administracije. Ženske so s svojim delom v tradicionalnih pisarniških in negovalnih poklicih omogočile moškim, da so se nato pridružili drugim vojakom na bojiščih. Ker služba v vojski še vedno predstavlja verjetnost za neposredni fizični boj s sovražnikom in izpostavljanje sovražnemu ognju, ženske ponekod po svetu še vedno ne zasedajo mest na frontah, na katerih bi bile popolnoma izpostavljene (Aydt, 1998). Ženske so se sprva pojavljale le v vlogi vojaškega prateža. Naloge, ki so jih opravljale, niso predstavljale velike uporabe fizične moči. Integracija žensk je povzročila nekatere spremembe v identiteti spolov in odnosih med njima. Moškost in nasilno ravnanje sta močno upadla (Jelušič in Pešec, 2002).

Mitologija vojske je predstavljala podobo spreminjanja fantov v moške. Moški so se upirali vključitvi žensk v vojsko, saj so menili, da bi to razvrednotilo naloge, ki naj bi bile (po veliko prepričanjih) namenjene le moškemu spolu. Oborožene sile se sklicujejo na to, da vključitev žensk slabi vojsko, saj niso dovolj fizično in psihično sposobne za opravljanje vojaškega poklica (Aydt, 1998).

Tako kot ženske pa so se v vojsko težko vključili tudi lezbijke, geji in biseksualci. Geje opredelijo kot »neprave moške« ali tako rečeno moške z ženskimi lastnostmi (Aydt, 1998).

Oborožene sile niso spolno reprezentativne, kar pomeni, da ženske ne zasedajo niti polovice delovnih mest v vojaški organizaciji. V preteklosti so bile ženske rezervna ali najnižja delovna sila, zdaj pa se že vzpenjajo po hierarhični lestvici. Nekatere so si izborile tudi poveljniška mesta. Formalnih omejitev pri napredovanju ženskega spola ni, vendar pa v večini vseeno zasedajo predvsem nižje oziroma manj pomembne položaje. Ženske lahko v današnjem času služijo v skoraj vseh enotah. Izključuje se delovanje žensk na podmornicah in v specialnih enotah (Jelušič in Pešec, 2002).

Stereotipi in primerjave

Feminizem in stereotipi

Feminizem je prepričanje, da so ženske in moški enaki. S tem želijo zatreti spolno diskriminacijo. Feministi se borijo za enakost, svobodo in za demokracijo. Večja enakost spolov vodi do manjše vojaške agresije (Heaney, 2009).

S pomočjo feminističnega gibanja so si ženske prizadevale za boljše pogoje ter izboljšanje delitve dela in vlog posameznega spola. Moška vloga je delovanje po principu zaščitnika do ženskega spola, saj so moški fizično močnejši kot ženske. V preteklosti je veljalo, da morajo moški zaščititi dom in žensko, ki skrbi zanj. Ta zaščita pa nekoliko zgublja na pomenu, ko ženske stopijo v veljavo in dokažejo, da se lahko tudi same zaščitijo (Aydt, 1998).

225

Primerjava spolov

Esencialistični argument trdi, da naravno vlogo žensk predstavljata sočutje in odpor do nasilja. Materinski instinkti, ki so biološkega izvora, zavračajo oblike nasilja, zato so ženske tudi manj agresivne. Nekateri znanstveniki trdijo, da to ni pogojeno le z biološkimi lastnostmi, ki so prirojene, ampak neagresivnost izhaja tudi z družbenega vidika, ker je bila že v preteklosti ženski dodeljena miroljubna vloga, moškemu pa agresivna. Dokazano je, da ženske pozitivno vplivajo na miroljubnost vojsk (Heaney, 2009).

Razlike med moškimi in ženskami so razvidne pri osebnostnih, sposobnostnih in pri bioloških značilnostih ter na podlagi družbenega vedenja. Vsakemu spolu je pripisana družbena vloga, zaradi katere postaneta spola psihološko različna med seboj. Posamezni spol se podredi vlogi, ki mu je dodeljena, in s tem vpliva na definicije, ki se ujamejo z vsakim spolom posebej. Te razlike se nekoliko spreminjajo med kulturami in v zgodovinskih obdobjih. Moški so se tudi v preteklosti borili za naklonjenost ene ženske. S tem so spodbudili nasilje, tveganje in tekmovalnost. Ženske po drugi strani pa so odkrile svoj materinski čut, zaradi katerega želijo partnerja, ki bo ostal in preživel družino (Eagly, 1999).

Vojaška organizacija

Primerjava spolov

Biolško je za ženske dokazano, da so v povprečju slabše fizično in psihično sposobne kot moški. Poleg bioloških dejstev pa naj bi ženske težje sprejemale ukazovanje nadrejenih, kar prikaže slabšo psihično pripravljenost žensk v nasprotju z moškimi. Prisotnost žensk v vojski pa naj bi tudi nekoliko omejevala moško zbranost in njihovo delovanje. Zaščitniški nagon, ki ga gojijo moški do žensk, bi lahko zmanjševal učinkovitost moških na terenu. Po drugi strani pa bi jih lahko izdal njihov spolni nagon, ki bi pripeljal moške do dejanj, pri katerih bi vojakinje spolno nadlegovali ali jih v skrajnem primeru tudi posilili (Aydt, 1998).

226

Vojaška organizacija je v preteklosti vojakom prepovedala izkazovanje čustev in strahopetnosti. Spremeni se tudi pogled, kadar se vojaške akcije končajo s smrtjo, saj je ob smrti ženske pripadnice smrt nekoliko manj sprejemljiva (Jelušič in Pešec, 2002).

Sposobnosti in sodelovanje

Moški in ženske morajo ostati v dobri fizični in psihični pripravljenosti, kar vojska preverja z rednimi testi. Ti so nekoliko prirejani za ženske in tako dopuščajo dvojne standarde obeh spolov. Vojaki morajo biti sposobni neizogibno upoštevati ukaze in delovati v izjemno težkih pogojih. Vojaška sposobnost temelji predvsem na agresivnosti, hitri presoji in na čustveni vzdržljivosti. Ženskam pa ravno nasprotno od tega pripisujejo značilnosti, kot so: pasivnost, sočutje in čustvena šibkost. Te značilnosti negativno vplivajo na njihov razvoj vojaških sposobnosti (Aydt, 1998).

Pogoja za dobro delovanje vojaške organizacije sta disciplina in red, ki ju mora vsak pripadnik zagotavljati in izvajati. Če pride do nesodelovanja v organizaciji, lahko to vodi do razpada sistema, česar pa si nihče ne želi. Vojaška organizacija potrebuje sodelovanje obeh spolov, saj to zagotavlja stabilnost vojske in njenega delovanja.

Vodenje

Ženske so se dokazale kot dobre voditeljice na visokih položajih, a vseeno jih vloge, ki so jih pripisali posameznemu spolu, nekoliko omejujejo. Veliko vojakinj

doletijo označbe homoseksualnosti, saj naj bi ta oznaka dopuščala ženskam, da opravila opravljajo v moški vlogi in njihovem obnašanju. Kadar ženska doseže visok položaj, se velikokrat pojavijo govorice o tem, da naj bi si zagotovila to mesto na način, da spi s tistim, ki je pristojen, da jo postavi na tak položaj (Aydt, 1998).

Feminizem in stereotipi

Stereotipi, ki so pripisani obema spoloma, vplivajo tudi na izvedbo vojaške moči. Tipične moške obravnavamo kot neodvisne, samozavestne, tekmovalne, vodilne in takšne, ki hitro sprejemajo odločitve. Na drugi strani so tipične ženske sočutne, nežne, prijazne in emocionalne. Zadnje značilnosti so v nasprotju s tem, kakšen naj bi bil dober vojak. Z vključitvijo žensk v vojsko je moškost postala ogrožena. Ženske so s tem postale glavna tarča diskriminacije, saj so moški želeli obraniti vlogo, ki je bila že v preteklosti dodeljena moškemu spolu. To vlogo so lahko najbolje izražali predvsem v vojski, v katero so se lahko v preteklosti vključevali le moški (Boldry, Wood in Kashy, 2001).

Spolno nadlegovanje

Spolno nadlegovanje je pojav, ki se zaradi družbenih vrednot in vse večje enakopravnosti spolov ne tolerira in ne sprejema kot nekaj normalnega ter se v primeru uporabe tudi sankcionira. Nadlegovanje žensk znotraj vojaške organizacije je prisotno predvsem zato, ker so ženske v manjšini (Jelušič in Pešec, 2002).

Ženske so večkrat žrtve spolnega nadlegovanja kot moški. Vseeno pa spolno nadlegovanje na oba spola negativno vpliva predvsem s psihološkega in z zdravstvenega vidika. Žrtve se največkrat spoprijemajo s posttravmatskim stresom, z znižanjem samozavesti, s tesnobljostjo in z depresijo. Nadlegovanje lahko pusti hude dolgotrajne posledice. Ženske so večinoma žrtve nasprotnega spola, medtem ko so moški večkrat deležni spolnega nadlegovanja istega spola (Magley, 1999).

Zakon o službi v Slovenski vojski

V Zakonu o službi v Slovenski vojski je navedeno nekaj pravil glede medsebojnih odnosov, ki se jih morajo pripadniki dosledno držati, sicer sledijo sankcije. 18.

člen (okvir 1) prepoveduje intimne odnose med pripadniki istega ali nasprotnega spola. Ti bi lahko vplivali na delovanje v enoti, saj čustva močno vplivajo na naše ravnanje, česar se velikokrat niti ne zavedamo. Da bi omejili nezmožnost nadzora čustev, pa zakoni omejujejo intimne interakcije med služenjem v vojaški organizaciji. 31. člen skrbi za ustrezno delovanje nadrejenih ob kaznivih dejanjih zoper pripadnike, ki jih nadlegujejo sodelavci. Vsem je namreč v interesu, da organizacija deluje skladno s človekovimi pravicami in svoboščinami. Vojska mora biti zgled vsem državljanom, česar brez upoštevanj navodil ne more doseči.

Okvir 1: Zakon o službi v Slovenski vojski, 18. in 31. člen

228

Zakon o službi v Slovenski vojski (ZSSloV)

18. člen

(načelo prepovedi izražanja intimnih čustvenih razmerij)

Pripadnik med službenim časom in dejanskim opravljanjem vojaške službe ne sme izražati intimnih čustvenih razmerij do drugih pripadnikov istega ali različnega spola na način, ki bi lahko negativno vplival na vojaško službo, odnose v njej in vojaško disciplino.

31. člen

(izvrševanje aktov vodenja in poveljevanja)

(1) Nadrejeni skrbijo za to, da se akti vodenja in poveljevanja izvršujejo dosledno in popolno, ne glede na to, kdo jih je izdal. Sami preverjajo njihovo izvajanje in če ugotovijo pomanjkljivosti, ustrezno ukrepajo.

(2) Nadrejeni skrbijo zato, da se prepreči kakršnekoli oblike šikaniranja, diskriminacije, vključno z vsemi oblikami spolnega nadlegovanja ali ustvarjanja zastrašujočega, sovražnega, sramotilnega ali žaljivega okolja za podrejene, na podlagi njihovih osebnih okoliščin.

Intervjuji

V sklopu preučevanja teme o odnosih med spoloma v organizacijah sem intervjuvala tri pripadnike vojaške organizacije. Med njimi je odgovarjal en moški in dve ženski pripadnici. Vsem trem sem postavila sedem vprašanj, ki sledijo v nadaljevanju. Nanje so odgovarjali vsak posamično in z odgovori sem pridobila nekaj uporabnih podatkov. V odgovorih se občutijo razlike med spoloma.

Vprašanja

- Včasih je obstajalo pravilo, da se vojaški organizaciji lahko pridružijo le moški. Kako se počutite ob dejstvu, da imajo ženske vedno večjo vlogo? Kako bi se počutili, če bi vas vodila ženska?
- Ali se vam zdi, da moški v organizaciji drugače gledajo na ženske pripadnice?
- Kako sodelujete z drugim spolom v okviru dejavnosti, ki vam jo dodeli vojska?
- Pride kdaj do nesoglasij med spoloma? Zmerjanj, nadlegovanj ali znašanj nad drugim spolom?
- Ali pride kdaj do opazk, da so ženske v vojski vse istospolno usmerjene, niso dovolj zmožne za ta poklic in da na podlagi nižjih standardov zlahka izkoriščajo položaj ženskega spola?
- Ali se kdaj primerjate z drugim spolom?
- Če pride do nespoštovanja nasprotnega spola, ali obstajajo kakšne sankcije, ki jih dodeli nadrejeni?

229

Odgovori

Pri odgovoru na prvo vprašanje sem pri odgovorih žensk zasledila popolno odobranje žensk na vodilnih položajih. Pri intervjuvancu pa sem dobila občutek naklonjenosti do ženske voditeljice le takrat, ko jo ima za dovolj sposobno, in da če bi lahko izbral med voditeljem in voditeljico, bi ne glede na znanje raje izbral moškega voditelja. Ena izmed intervjuvank pa je lepo dopolnila, da ne glede na spol najpomembnejše načelo dobrega voditelja predstavljajo: zdrav kmečki razum, razgledanost, znanje in vrednote.

Odgovori na drugo vprašanje poudarijo, da v vojaški organizaciji ostajajo predodski o neenakopravnosti med spoloma. Že v preteklosti so nastale razlike med spoloma, ki se še vedno kažejo v današnjem času. Zadnje bo težko zanemariti, čeprav današnji svet stremi k temu, da bi ženske in moški postali popolnoma enakopravni.

Spola ne glede na morebitne razlike dobro sodelujeta v okviru dodeljene naloge organizacije. Vojska je organizacija, v kateri ni prostora za nesodelovanje in nestrinjanje, saj bi se s tem popolnoma uničil dozdajšnji zgled organizacije, ki usmerja svoje delovanje v prid države. Intervjuvanci se zavedajo, da so nesoglasja med pripadniki prisotna. Na to se lahko navežemo tudi v vsakdanjem življenju. Pomembnejše je, kako ta nesoglasja rešimo in da ta ne bi vplivala na nadaljnje delo.

Vsi trije intervjuvanci se strinjajo s trditvijo, da še niso slišali opazk, da bi bile vojakinje istospolno usmerjene. Po drugi strani pa so že vsi slišali govorice o vojakinjah, ki so si s spolnimi aktivnostmi zagotovile višji položaj ali si olajšale delo v vojski. Intervjuvanec je povzel primer pri napredovanju ženske, ki naj bi bila čez noč pri nadzorniku, ko naj bi bili preostali pripadniki v patroljni bazi. Intervjuvanki pa pravita, da izkoriščanje ženskih atributov in izkoriščanje privilegijev, ki jih imajo ženske pri izvajanju nekaterih opravil, meče slabo luč na preostale pripadnice, ki se trudijo opravljati vse naloge enako kot drugi pripadniki.

Intervjuvanec je priznal, da se primerja s sodelavkami le, kadar imajo te boljši rezultat kot on. Na drugi strani pa obe intervjuvanki pravita, da je zelo pomembno, da se vojakinje primerjajo z moškimi pripadniki, saj le tako lahko dosežejo boljše in kakovostnejše rezultate. Tu lahko povzamemo, da vseeno v veliki večini moški bolje opravljajo vojaško delo.

Intervjuvanci še niso naleteli na situacijo, v kateri bi prišlo do nespoštovanja zaradi spola, vendar so prepričani, da bi sledile sankcije, pri čemer bi sprva potekali razgovori, nato pa še morebitne disciplinske sankcije.

Zaključek

Že od nekdaj sta prisotna tekmovalnost in primerjanje med spoloma. To je lahko na podlagi bioloških značilnosti ali tistih, ki so bile posredovane prek družbe. Oba spola imata svoje specifikke. Od moških pričakujemo obnašanje, ki je povezano z močjo, agresivnostjo in z odločnostjo, pri ženskah pa je stvar nekoliko obrnjena. Te naj bi se obnašale skladno z nižjimi standardi, pri katerih ne smejo pokazati »moškosti«. S časom so se standardi začeli spuščati, a vseeno smo še vedno priča številnim diskriminacijam in neodobravanju, kadar te specifikke niso upoštewane. V preteklosti je veljalo pravilo, da se ženske vojski ne smejo pridružiti. Trenutno se situacija spreminja, saj v vojskah primanjkuje kadra, ki ga uspešno zapolnjujejo tudi ženske. Ženske so bile v vojski sprva zelo zaničevane in uporabljene samo za delo, ki ni temeljilo na moči in agresivnosti. Ko so ženske začele pridobivati večjo veljavo, se je začelo tudi stopnjevanje spolnega nadlegovanja moških nad ženskami, zmerjanje z lezbijštvom, vse z namenom, da bi uveljavili neodobravanje izvajanja vojaškega poklica na strani žensk.

Ženske so v 21. stoletju pridobile več enakopravnosti in s tem tudi možnost, da se povzpnejo na višje položaje v vojaški organizaciji. To pa vseeno še vedno vpliva na odnose znotraj organizacije in tudi navzven. Marsikdo na vojsko, ki ima visok delež žensk, gleda kot na slabšo in nezanesljivo vojsko.

Spolna diferencialna dispozicija povzroča podobne vedenjske razsežnosti v vseh človeških družbah. Metateoretično načelo pove, da je moškemu pripisano prevladujoče vedenje in ženskam podrejeno. Ljudje imajo določena pričakovanja glede vedenja posameznega spola. Če to ni upoštevano, človek postane tarča diskriminacije. Družbeno vedenje, ki pripelje do razlik med spoloma, je iztočnica spolne hierarhije. Javne službe že nekoliko omejujejo družbene vloge spolov ter s tem stremijo k enakopravnosti in enaki možnosti opravljanja dela. Popolna enakopravnost pa še vedno ni dosežena (Eagly, 1999).

Viri

- Aydt, Hilary Kathryn (1998). The Social Construction of Gender in the Military and Resistance to the Integration of Women. *Honors Theses*. Paper 212. <https://core.ac.uk/download/pdf/60524558.pdf> (16. 11. 2020)
- Boldry, Jennifer, Wendy Wood in Deborah A. Kashy (2001). Gender stereotypes and the evaluation of men and women in military training. *Journal of Social Issues*, 57(4), 689–705. https://dornsifecms.usc.edu/assets/sites/545/docs/Wendy_Wood_Research_Articles/Gender_Differences_in_Social_Behavior/Boldry.Wood.Kashy.2001_Sex_stereotypes_and_the_evaluation_of_men_and_women_in_military_training.pdf (16. 11. 2020)
- Eagly, Alice H. (1999). The Origins of Sex Differences in Human Behavior: Evolved Dispositions Versus Social Roles. *American Psychologist*, 54(6), 408–423. DOI: 10.1037/0003-066X.54.6.408 (16. 11. 2020)
- Heaney, Katie (2009). Gender Inequalities and International Military Aggression: The Role of Feminism in Achieving Peace. *Res Publica – Journal of Undergraduate Research*, 14. <https://digitalcommons.iwu.edu/respublica/vol14/iss1/9> (16. 11. 2020)
- Jelušič, Ljubica in Mojca Pešec (2002). *Seksizem v vojaški uniformi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Magley, Vicki J., Craig R. Waldo, Fritz Drasgow in Louise F. Fitzgerald (1999). The Impact of Sexual Harassment on Military Personnel: Is It the Same for Men and Women?, *Military Psychology*, 11(3), 283–302, DOI: 10.1207/s15327876mp1103_5 (16. 11. 2020)
- Zakon o službi v Slovenski vojski* (2007). Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije, 68/07. <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4238>